

TJELESNE I KREATIVNE AKTIVNOSTI KAO TEMELJI INTEGRACIJE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU (PRIMJER SPECIJALNA ŠKOLA »ZLATAN SREMEC« U OSIJEKU)

PETAR KERŽE

Fakultet elektrotehnike, računarstva
i informacijskih tehnologija Osijek
pkerze@ferit.hr
HR – 33 000 Osijek

Pregledni rad

Review article

Primljeno / Received: 2. 9. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 30. 12. 2025.

MAJA RADOŠ – BUČMA

Centar za odgoj i obrazovanje
»Ivan Štark« Osijek
maja.rados-bucma@skole.hr
HR – 33 000 Osijek

Sažetak: Autori u razradi teme analiziraju Plan i program obrazovanja djece s različitim oštećenjima uključenih u Specijalnu školu Zlatan Sremec u Osijeku u razdoblju od 1963. do 1991. godine. Putem sačuvanog arhivskog gradiva pohranjenog u pismohrani Centra za odgoj i obrazovanje Ivan Štark u Osijeku prate ovu populaciju kroz program tjelesne i kreativne aktivnosti kao temelja obogaćenja društvenog života i rasonode učenika u školi. Kroz uključenost u manje grupe kreativnih aktivnosti (Pjevačko i instrumentalno Kulturno–umjetničko društvo, Klub prijatelja knjige, Dramska i recitatorska sekcija, Tapiserija, Foto sekcija, itd.) i tjelesnih aktivnosti (sekcije nogometa, rukometa, stolnog tenisa, streljaštva i graničara) autori u razradi ove studije naglašavaju značenje tih aktivnosti putem prezentacija i javnih nastupa za uspješnu inkluziju djece s različitim razvojnim teškoćama u aktivan život i rad društvene zajednice. Sve to temelje realizacijom obrazovnog plana i programa. U zaključku analiziraju koliko su tjelesne aktivnosti pomagale djeci s teškoćama u razvoju u ostvarenju razvojnog potencijala za ublažavanje deficita uzrokovanih razvojnom teškoćom koju imaju, a kreativne aktivnosti pridonosile osposobljavanju za primjenu znanja u svakodnevnom životu.

Ključne riječi: Tjelesne i kreativne aktivnosti, obrazovanje djece s teškoćama u razvoju, Specijalna škola Zlatan Sremec, Osijek, inkluzija

UVODNE NAPOMENE

Rad *Specijalne osnovne škole Zlatan Sremec* u Osijeku je obuhvaćao redovnu nastavu, dopunsku nastavu, slobodne aktivnosti i rad u učeničkim organizacijama i aktivnostima. U prvoj godini djelovanja, tj. od školske godine 1963./64. pristupilo se organiziranom radu u slobodnim aktivnostima. Tjelesni i zdravstveni odgoj je imao golemo značenje u provedbi odgojno–obrazovnog procesa i svladavanja objektivnih teškoća s kojima se susretala škola. U nastavi i slobodnim aktivnostima nastojalo se što više s učenicima boraviti u prirodi i na

svježem zraku u vidu šetnji, poludnevni i cjelodnevni izleta, sportskih prijedpodeva i slično te provoditi odgojno djelovanje i marksistički pristup svim događajima i prirodnim pojavama sa naglašenim i uvijek prisutnim odgojnim ciljem na formiranju radnih, kulturnih i higijenskih navika i ublažavanju nedostataka kod učenika koji su uzrokovani psihofizičkim oštećenjima (u suvremenom dobu psihofizičko oštećenje mijenja naziv u razvojna teškoća). Tijekom zimskih praznika škola je nastojala organizirati izvođenje zimskih igara, grudanjanja, sanjkanja i školu skijanja. Slobodne aktivnosti su bile vrlo značajna komponenta rehabilitacije svakog pojedi-

nog učenika. Uključivanjem lako mentalno retardiranog djeteta u slobodne aktivnosti ono se oplemenjuje i priprema za pravilnu organizaciju privatnog života i za uspješniju integraciju u život i rad društvene zajednice (danas je pojam »lako mentalno retardirano dijete« zamijenjen pojmom »dijete s intelektualnim teškoćama«). Za rad u slobodnim aktivnostima vođene su posebne pripreme i posebna dokumentacija. Slobodne aktivnosti su bile organizirane na izrazito odgojnim načelima. Sadržaj rada pojedinih grupa zasnivao se na pripremanju učenika za javne nastupe i razna javna natjecanja u školi i izvan nje. U programima rada slobodnih aktivnosti dolazilo je do izražaja sljedeće: Stvaralački i aktivan rad učenika; Privikavanje i navikavanje na samoupravljanje; Razvijanje i njegovanje drugarstva zasnovanog na humanizmu i tradicijama Narodnooslobodilačke borbe; razvijanju samostalnosti i odgovornosti; organiziranju proizvodnog i društveno–korisnog rada te sudjelovanju u važnijim akcijama učeničkih organizacija.¹

PROGRAM TJELESNOG ODGOJA I OSTVARENJE AKTIVNOSTI

Budući da je tjelesni odgoj značajan predmet posvetila mu se velika pozornost, i to u održavanju osobne higijene, potrebne učenikove kondicije i zdravlju učenika. Stoga se svakodnevno održavala higijena dvorane *u cilju zaštite zdravlja* učenika. Nastavnik je na početku nastave kontrolirao ispravnost sportskih sprava i opreme te *osvjetljavanja u dvorani*. Vodio je posebnu brigu da se prilikom tjelesnih vježbi ne dogode nezgode *ili eventualne nesreće*.² Vježbe su bile prilagođene učenicima *specijalne osnovne škole da bi učinkovito utjecale na razvoj učenika*. Sistematski se radilo na vježbama oblikovanja tijela i vježbama na spravama. Posebna se pozornost posvećivala sportskim, štafetnim i kolektivnim igrama, atletici i ritmici. Nastava je s učenicima *Specijalne osnovne škole* održavana u prirodi, školskom dvorištu i gimnastičkoj dvorani. Nastavnik tjelesnoga odgoja je individualno pratio razvoj svakog učenika i o tome vodio posebnu evidenciju. Obuhvaćao je učenike u vožnji biciklom te ih pripremao za sportske discipline

u kojima su se učenici specijalnih škola natjecali na Republičkoj smotri. Početkom školske godine 1967./68. na razini Narodne Republike Hrvatske organiziran je *Seminar korektivne gimnastike*, koji je bio obavezan za nastavnike tjelesnoga odgoja. U osječkoj školi je taj seminar, uz nastavnika tjelesnoga odgoja, pohađalo, na vlastiti poticaj, i nekoliko drugih nastavnika.³ Od školske godine 1969./70. u *specijalnim školama* se kao novina uvelo još 2 sata tjedno korektivne gimnastike.⁴

U razrednoj nastavi u 1. i 2. razredu kod učenika je taj predmet razvijao osobnu higijenu i kolektivnu disciplinu te svakodnevnim polusatnim vježbama utjecao na pravilan fizički razvoj svakog učenika. Nastavu je učitelj ostvarivao putem raznih oblika dječjih, kolektivnih i drugih igara. Posebna se pozornost usmjeravala na oblikovanja i spretnosti učenika. Provodile su se s učenicima šetnje, izleti, natjecanja i drugi oblici aktivnosti u prirodi i na svježem zraku. Od 3. razreda pa nadalje nastavu Tjelesnoga odgoja vodio je nastavnik tjelesnoga odgoja pa se i nastava u tim razredima izvodila stručnije. Satnica je u svim razredima iznosila 3 sata nastave. Najviše su se provodile kolektivne, društvene i štafetne igre. Vježbe su se provodile u prirodi, ali i u gimnastičkoj dvorani na što se po malo navikavalo učenike na vježbanje na jednostavnijim spravama. Posebno su učenici bili uključeni u igre graničara, malog nogometa i badmintona. Provodila se nastava vožnje bicikla u nastojanju da svi učenici na kraju 4. razreda nauče voziti bicikl. U pojedinim školskim godinama za vrijeme zimskog odmora nastavnici Tjelesnoga odgoja upućeni su u Zagreb na *Seminar za Fizički odgoj*, koji je trajao 10 dana.⁵

Prema godišnjim izvještajima *Specijalne osnovne škole* učenici su *voljeli sate tjelesnoga odgoja*, kao i igru, *pa im nastava iz tjelesnoga odgoja činila radost i rekreaciju, a naročito je pridonosila korekciji njihovih psihofizičkih poremećaja. Međusobno su se živahno i rado igrali, tako da u igri nije bilo »povučenih«, ni izoliranih učenika*. Sve vježbe i igre bile su primjerene individualnim karakteristikama svakog učenika. Obrazovni zadaci sadržavali su u sebi zadatke da učenici steknu osnovna znanja vještine i navike u pokretima s kojima se čovjek susreće u svakodnevnom životu. Kroz nastavu su učenici stjecali znanja o zdravom životu, o zdravstvenoj vrijednosti tjelesnoga odgoja te o negativ-

¹ Pismohrana Centra (dalje PC)«Ivan Štark«, Fascikl 152, Specijalna osnovna škola »Dr. Zlatan Sremec« Osijek, Godišnji izvještaj školske godine 1974./75., str. 9.

² Isto, Fascikl 127, Godišnji plan i program 1975./76. do 1982./83.

³ Isto, Fascikl 152, Godišnji izvještaj školske godine 1974./75., str. 4; Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. - 1971., Zapisnik 25. 9. 1967.

⁴ Isto, Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. - 1971., Zapisnik 12. 2. 1970.

⁵ Isto, Fascikl 152, Godišnji izvještaj od 1963./64. do 1975./76.; Izvještaj na kraju prvog polugodišta školske godine 1974./75., 12. 2. 1975., str. 2; Knjiga 42 Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; Zapisnik 22. 9. 1969.

nom djelovanju alkohola i nikotina. *Osnovne kineziološke aktivnosti iz programa nastave dobro su svladavane, a od izbornog dijela nastave najviše su se upražnjavali košarka i nogomet.* U nastavi tjelesnoga odgoja primjenjivane su vježbe oblikovanja s posebnim naglaskom na pravilno držanje tijela i razvijanju mišića te vježbe za razvijanje navika organiziranog skupljanja u svrhu morfološkog razvoja učenika, razvoja pozitivnih osobina ličnosti i socijalnu adaptaciju djece te razvoj osnovnih psihomotornih sposobnosti i osnovnih zdravstveno-higijenskih navika.⁶ Primjenjivane su metode usmenog izlaganja, demonstracije, promatranja i oponašanja. Nastava tjelesnog odgoja odvijala se u dvorani škole, na dvorištu i na prikladnim terenima oko škole. U nastavi toga predmeta obrađeni su razni elementi atletike, parterne gimnastike, sportske igre (nogomet, rukomet, košarka, stolni tenis). Temeljni zadatak Tjelesnoga odgoja bilo je razvijanje svestrane ličnosti i opći fizički razvoj učenika te je ostvaren u svim elementima sata. Putem kompleksnih vježbi oblikovanja utjecalo se na pravilno držanje, korigiranje toga držanja te na razmišljanje za vrijeme aktivnosti (vježbe su provedene ustaljenim redosljedom). Disciplina, higijensko – zdravstvene navike i odnos prema radu su se tijekom školske godine 1973./74. vidno popravile, posebice u drugom polugodištu. Te školske godine je škola za potrebe tjelesnoga odgoja nabavila tri nogometne lopte, tri rukometne lopte, gumene vijače, *medicinke* od 5 kg i 3 do 5 kg, dvije kutije *pin – pong loptica*, uže od 10 metara, dvije šah garniture i dvije garniture igre *Čovječe ne ljuti se*. U igrama se među učenicima razvijao natjecateljski duh, bogatio emocionalni život, formirao osobni karakter, poticale društveno vrijedne kvalitete. U odgojnom pogledu tjelesni je odgoj djelovao *u cilju obogaćivanja emocionalnog života učenika, razvijanju socijalističkoga morala, formiranju društveno vrijednih karakteristika i stjecanja navika kulturnog ponašanja. Tijekom nastavnog procesa proširivan je krug motornih iskustava kod onih učenika čije su motorne mogućnosti slabije.* Učenici su sudjelovali u natjecanjima (sportske igre, atletika) s drugim osnovnim školama, u natjecanju na Dan škole 25. svibnja te na *Smotri aktivnosti mentalno retardiranih učenika na kojoj su postigli učenici osječke Specijalne škole lijepe rezultate.* Održavani su i posebni sati tjelesnoga vježbanja po grupama. U grupi učenika uključenih u satove korektivne gimnastike bilo je po 10 učenika, a redovito ih je dolazilo 6 učenika, *dok su se ostali mijenjali što je bilo nužno, jer su neki bili iz druge smjene ili učenici putnici.* Ta vrsta gimnastike se

practicirala nakon što je u Domu zdravlja obavljeno sistematsko ortopedsko snimanje i pregled učenika. Tim je pregledom točno utvrđen broj i vrsta deformacija kod pojedinih učenika te škole. *Uključeni učenici su imali spuštenu stopala, loše držanje i slabu trbušnu ili leđnu muskulaturu.* Pri tome se velika pozornost poklanjala učenicima sa slabom trbušnom muskulaturom i leđnom muskulaturom, *jer ti nedostaci su kao preduvjet ostalim deformacijama kralježnice, ramenog pojasa i nogu.* Budući da se sve to primjenjivalo od novog plana i programa te školske godine u zapisniku je zabilježeno da je *o većim rezultatima za sada još teško govoriti, no vidni je napredak uočen kod učenika sa slabom trbušnom muskulaturom.* Nastavnici tjelesnoga odgoja vodili su kontrolu osobne higijene učenika na nastavi tjelesnoga odgoja i sportskih aktivnosti.⁷

Za potrebe učinkovitog odvijanja nastave tjelesnoga odgoja prema potrebi se u pojedinim školskim godinama nabavljalo mreže za mali nogomet, lopte za rukomet, nogomet, odbojku i graničar.⁸ Budući da je početkom školske godine 1971./72. objavljen udžbenik za Tjelesni odgoj škola je kupila po jedan primjerak za svaki razred.⁹

POSEBNI SATI TJELESNOGA VJEŽBANJA

Pored redovne nastave tjelesnoga odgoja, radi zdravstvene zaštite djece intelektualnim teškoćama i s oslabljenom muskulaturom trupa, kao i gornjih i donjih ekstremiteta te deformacijom stopala, u školi su se u suradnji s liječnikom pedijatrom i liječnikom ortopedom provodili i posebni sati tjelesnog odgoja, tj. vježbanja. Naime, na temelju provedenih sistematskih pregleda učenika u Školskoj poliklinici Doma zdravlja u Osijeku *ustanovljeno je da u nižim razredima ima veliki broj učenika s raznim tjelesnim poremećajima kao što su ravna stopala, deformacija prsnoga koša, deformacija kralježnice, paraliza i drugi tjelesni nedostaci* pa je s tim učenicima nastavnik tjelesnoga odgoja provodio vježbe za jačanje trbušne muskulature te leđnog i ramenog pojasa. Te su vježbe imale karakter istežanja trbušne muskulature, koja je *zategnuta pa uvjetuje loše držanje što uzrokuje sve ostale deformacije kostiju.* Međutim, gotovo svake školske godine se događalo da se plan vježbi za te učenike nije ispunio u potpunosti, jer je bilo teško uskladiti sate redovne nastave i tih posebnih sati

⁶ Isto, Fascikl 152, Godišnji izvještaj od 1963./64. do 1975./76.; Izvještaj na kraju školske godine 1975./76., str. 3, 4.

⁷ Isto, Fascikl 152, Izvještaj na kraju školske godine 1975./76., str. 9, 10.

⁸ Isto, Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; Zapisnik 20. 10. 1970.

⁹ Isto, Zapisnik 21. 10. 1971.

tjelesnoga vježbanja jer je bilo učenika iz obje smjene, a održavana su samo dva sata tjedno. No, da bi se te vježbe maksimalno primijenile ti su učenici podijeljeni na dvije grupe (jedna u jednoj, a druga u drugoj smjeni) te je svaka grupa imala po jedan sat tjedno dodatnog tjelesnog vježbanja. Stoga su se na kraju školske godine uočavali pozitivni rezultati u jačanju trbušne muskulature kod učenika koji se do tada iz ležećeg položaja nisu mogli podići u sjedeći položaj. Da bi se ti posebni sati tjelesnoga vježbanja mogli ostvarivati planirana je u 70. godinama 20. stoljeća kupovina određenog broja rekvizita potrebnih i za ostale grupe deformacija. Antropometrijska mjerenja¹⁰ učenika škole provodio je nastavnik tjelesnoga odgoja u suradnji sa socijalnim radnikom. U provedbi tih sati bila je stalna suradnja s liječnikom pedijatrom i liječnikom ortopedom te ustanovom za rehabilitaciju pri Ortopedskoj bolnici u Osijeku.¹¹

Pojedini učenici su od školske godine 1975./76. pa sve do školske godine 1990./91. aktivno uključeni u školsko *Sportsko društvo* koje je imalo tri grupe, i to rukometnu, nogometnu i stolnotenisku grupu. Odgojni ciljevi i zadaci bili su poticati među učenicima *kolektivni duh putem kolektivnih igara, odgoj discipliniranosti putem podvrgavanja pravilima igara, rekreaciju, ublažavanje diferencijacije i razvoj individualnih sposobnosti*.¹²

ODLIKA SLOBODNIH AKTIVNOSTI

Slobodne aktivnosti u osnovnim školama, pa tako i *specijalnim osnovnim školama*, davale su mogućnost učeniku da se slobodno opredijele za neki oblik ili sadržaj rada te da svi oblici slobodnoga rada kod učenika od 4. do 8. razreda razvijaju aktivne snage, stvaralačke i konstruktivne sposobnosti i utječu na formiranje učenikove ličnosti.¹³ U školama su djelovale one grupe za koje su pojedini učenici pokazali posebno zanimanje te su takvi učenici primjenom obveznosti upućeni u rad neke od postojećih grupa slobodnih aktivnosti u školi.¹⁴

U *specijalnim školama* slobodne aktivnosti su bile vrlo značajna komponenta kompletne rehabilitacije svakog pojedinog učenika pa su u rad slobodnih aktivnosti bili uključeni svi učenici. Uključivanjem *učenika u slobodne aktivnosti ono se oplemenjuje i priprema za pravilnu organizaciju privatnog života i za uspješniju integraciju u život i rad društvene zajednice*. Za rad u slobodnim aktivnostima vođene su posebne pripreme i potrebna dokumentacija, a one su tako planirane da imaju izrazito odgojna načela. Slobodne aktivnosti su u osječkoj *Specijalnoj osnovnoj školi* započele s radom osnutka škole, tj. početkom školske 1963./64. godine. Rad se odvijao u nekoliko grupa / sekcija, i to: Pjevački zbor, Folklorna grupa, Dramska grupa, Recitatorska grupa, Likovna grupa, Grupa vezilja i Tehnička grupa. Sljedeće školske godine oformljena je i Nogometna sekcija. Grupe su vodila po dva nastavnika osim Pjevačkog zbora, Likovne i Nogometne grupe koje je vodio po jedan nastavnik. Učenici su se dobrovoljno i prema svojim sposobnostima opredjeljivali za pojedinu slobodnu aktivnost u kojoj je nastavnik od učenika tražio ustrajnost i dosljednost u radu. Prvi javni nastup članovi Pjevačkog zbora, Recitatorske, Dramske i Folklorne grupe imali su 28. studenoga 1963. godine na Svečanoj akademiji upriličenoj za sve učenike te škole uz primanje učenika nižih razreda u Pionirsku organizaciju. Na kraju prosinca je proslavljen u školi i Dan dječje radosti za koji su pojedine grupe Slobodnih aktivnosti priredile prigodni program. Obilježavanje prvoga Dana škole upriličeno je 25. svibnja 1964. godine, i to u 16.00 sati za učenike škole, a dva sata potom za njihove roditelje. Za program su bile zadužene voditeljice Dramske, Folklorne i Recitatorske grupe te Pjevački zbor.¹⁵

Sastavnice slobodnih aktivnosti bile su Pionirska i Omladinska organizacija te Podmladak Crvenoga križa. Pionirska organizacija je u svim osnovnim školama, pa tako i *specijalnim*, djelovala u školi sa zadatkom da svrshodno organizira slobodno vrijeme učenika i time bude na pomoći školi oko organizacije *proslava Dana škole, Nove godine, Nedjelje Crvenoga križa i drugih*

¹⁰ Antropometrijskim mjerenjem dobivali su se podaci o veličini, obliku i sastavu ljudskoga tijela, posebno odnosu mišića i masti u organizmu. Podaci ovoga mjerenja bitni su kod izrade planova prehrane i planova treninga za sportaše, rekreativce i sve koji žele regulirati tjelesnu težinu na zdrav način.

¹¹ PC »Ivan Štark«, Fascikl 152, Specijalna osnovna škola »Dr. Zlatan Sremec« Osijek, Godišnji izvještaj od 1963./64. do 1975./76.; Godišnji izvještaj 1974./75., str. 6, 11; Izvještaj na kraju školske godine 1975./76., str. 10, 12.

¹² Isto, Fascikl 127, Godišnji plan i program 1975./76. do 1982./83.

¹³ Slobodan Milošević, »Slobodna aktivnost učenika«, *Život i škola*, Časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja, br. 3-4, Osijek, 1961., str. 135.

¹⁴ Petar Merkel, »Slobodne aktivnosti u školama«, *Život i škola*, Časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja, br. 5-6, Osijek, 1964., str. 249.

¹⁵ PC »Ivan Štark«, Knjiga 42 Specijalne osnovne škole »Dr. Zlatan Sremec« Osijek, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; 2. Zapisnik 27. 9. 1963.; 3. Zapisnik 18. 11. 1963.; 4. Zapisnik 3. 12. 1963.; 7. Zapisnik 7. 4. 1964.; 3. Zapisnik 29. 9. 1964.; S. Milošević, »Slobodna aktivnost učenika...«, str. 138.

manifestacija, roditeljima i cijeloj društvenoj zajednici.

16

U školskoj godini 1966./67. u školi je djelovalo 11 slobodnih aktivnosti, i to: Dramska grupa, Folklorna grupa, Recitatorska grupa, Pjevački zbor, Tehnička grupa s dvije sekcije (Radna sekcija i Foto sekcija), Likovna grupa, Fiskulturna grupa, Pionirska organizacija, Omladinska organizacija, Crveni križ i Grupa vezilja. Na početku školske godine za pojedine grupe i sekcije su bili zaduženi nastavnici, koji su do početka listopada morali sastaviti spisak učenika po određenim grupama.¹⁷ No, prateći rad pojedinih grupa utvrđeno je da se mora provesti među prijavljenim učenicima *selekcija prema talentima i sposobnostima*. Stoga se od na početku školske godine 1967./68. do 1. prosinca 1967. u svim *specijalnim osnovnim školama* u Hrvatskoj provodila ta selekcija za sve slobodne aktivnosti.¹⁸

Od školske godine 1968./69. slobodne aktivnosti su ušle u fond sati te se zbog toga moralo *strogo odrediti grupe i sekcije djelovanja u školi kao i nastavnici koji će voditi pojedine grupe*. Rad u grupama se odvijao po dva sata tjedno. Na sjednici Nastavničkog vijeća 10. rujna 1968. određene su sljedeće grupe slobodnih aktivnosti: recitatorska, dramska, folklorna, radna, likovna i sportska grupa, pjevački zbor, vezilje i foto sekcija te pionirska i omladinska organizacija te pomladak Crvenoga križa. Nakon utvrđivanja grupa jednoglasno je donesena odluka *da jedan učenika može biti član samo dvije grupe i nikako više, a u slobodne aktivnosti mogu se uključiti samo dobri učenici*. Svaki nastavnik voditelj slobodnih aktivnosti morao je napraviti plan rada te redovno voditi realizaciju sati. Za rad Foto sekcije te je školske godine nabavljeno još nekoliko fotoaparata, foto pribor, jedan svjetlomjer, 4 reflektora, fotostativ i sijalice.¹⁹ Na početku školske godine 1970./71. djelovalo je 9 slobodnih aktivnosti (Recitatorska, Folklorna, Likovna, Radna grupa, Sportska, Saobraćajna grupa, Vezilje, Foto sekcija, Pjevački zbor), koje su vodila dva nastavnika izuzev Pjevačkog zbora, Likovne i Saobraćajne grupe po jedan te Foto sekcije koju su vodila tri nastavnika. Od te školske godine su iz slobodnih aktivnosti izdvojene Pionirska organizacija, Omladinska organizacija i Podmladak Crvenoga križa.²⁰ Sljedeće školske godine djelovale su dvije Foto sekcije, grupa

Vezilje, Likovna grupa, Recitatorska grupa, Saobraćajna grupa, Lutkarska grupa, Sportska grupa i Pjevački zbor. Te školske godine nisu djelovale Dramska grupa i Folklor.²¹

Prema novom *Općem nastavnom planu i programu za lako mentalno retardirane*, koji je usvojen od strane Prosvjetnog savjeta SR Hrvatske 16. travnja 1973. godine Slobodne aktivnosti su se provodile organizirano po jedan sat tjedno od 1. do 5. razreda, a od 6. do 8. razreda po dva sata tjedno po grupama. U slobodne aktivnosti su bili uključeni svi učenici škole. I nadalje su se radom u Slobodnim aktivnostima učenici pripremali za javne nastupe i manifestacije kao i za natjecanja. Rad u Slobodnim aktivnostima pridonosio je *mnogostranom razvoju lako mentalno retardiranog djeteta, ublažavao je i ispravljao njegove nedostatke, dijete se oplemenjivalo i pripremalo za uspješnu integraciju u život i rad zajednice. Slobodne aktivnosti i učenička društva su organizirani na načelima samouprave učenika*. Radom u slobodnim aktivnostima učenici su pripremani za javne nastupe, manifestacije i natjecanja. Na svojim sastancima učenici su proučavali i čitali literaturu *naših pisaca*, slušali isječke snimljenih djela preko gramofonskih ploča, pisali su slobodne sastave, čitali i analizirali literarne sastave i samostalne *literarne pokušaje*. Sudjelovali su u uređenju učeničkih novina u kojima su otisnuli *literarni pokušaji* učenika. Na *Specijalnoj osnovnoj školi 'Dr. Zlatan Sremec'* 80. godina 20. stoljeća u sklopu Slobodnih aktivnosti djelovale su grupe Pjevački zbor za mlađe i starije učenike, Folklor, Čitalačke grupe, Radne grupe, Recitatorska grupa, Vezilje, Mali knjižničari, Literarna grupa, Foto-sekcije, Mladi geografi i sportske sekcije kao i *nogometna, rukometna, košarkaška i stolnoteniska sekcija te saobraćajna sekcija*. Unutar te rekreativne aktivnosti djelovala je Omladinska i Pionirska organizacija. Djelovala je i Organizacija Crvenoga križa koja je izabirala odbor podmlatka i omladine te socijalni i zdravstveni aktiv. Sve su te organizacije održavale godišnje skupštine i izabrale rukovodstvo te donosili smjernice o daljnjem radu. Sve aktivnosti su se odvijale prema sastavljenim planovima rada škole za određenu školsku godinu.²²

¹⁶ S. Milošević, »Slobodna aktivnost učenika...«, str. 137.

¹⁷ PC »Ivan Štark«, Knjiga 42 Specijalne osnovne škole »Dr. Zlatan Sremec« Osijek, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; Zapisnik 9. 9. 1966.

¹⁸ Isto, Knjiga 42; Zapisnik 25. 9. 1967.

¹⁹ Isto, Zapisnik 10. 9. 1968.; Zapisnik 4. 10. 1968.; Knjiga 22, Zapisnici Radne zajednice 1964. - 1969., Zapisnik 3. 2. 1968.

²⁰ Isto, Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; Zapisnik 9. 10. 1970.

²¹ Isto, Zapisnik 21. 10. 1971.

²² Isto, Fascikl 152, Godišnji izvještaj od 1963./64. do 1975./76.; Izvještaj na kraju školske godine 1975./76., str. 10, 11; Godišnji plan rada 1974./75., 4. 10. 1974., str. 7, 8; Fascikl 153, Godišnji izvještaj od 1976./77. do 1986./87.

OSTVARENJE RADA POJEDINIH SEKCIJA

Rad Recitatorske sekcije se sastojao u slušanju snimljenih recitacija s gramofona i magnetofona, vježbanju dikcije i recitiranju te razvijanju pamćenja. S uvijek banim recitacijama su učenici sudjelovali na školskim svečanostima i priredbama. Članovi Dramske sekcije su uvježbavali dječje igrokaze za nastupe na školskim priredbama i svečanostima. U Likovnu sekciju su bili uključeni oni učenici koji su imali smisla za likovno izražavanje. Među učenicima se koristila ona tehnika za koju su pokazali najviše zanimanja; slikanje temperom, modeliranje glinom i oblikovanje keramike na lončarskom kolu te izrada keramike. Organizirane se posjete izložbama u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku. Članovi te sekcije su aktivno sudjelovali u likovnom uređenju učeničkih novina. Vezilje su imale više grupa i članovi su bile uglavnom djevojčice pa se zbog toga najviše njegovao ručni rad. Izrađivani su razni predmeti pletenjem, kačkanjem i vezenjem. Ti su učenički radovi bili izloženi za Dan škole 25. svibnja. Školski Pjevački zbor se dijelio na Mali zbor u koji su bili uključeni učenici nižih razreda i Veliki zbor s učenicima viših razreda, i to oni dječaci i djevojčice koji su imali razvijen sluh i smisao za pjevanje. Sadržaj rada Maloga zbora se sastojao u slušanju emisija i snimaka dječjih zborova i u uvježbavanju jednostavnih pjesmica za školske i ostale javne nastupe. Veliki zbor je uvježbavao umjetničke i narodne pjesme po mogućnosti dvoglasno za nastupe na priredbama. Sposobniji učenici su imali mogućnosti za solo nastupe. Ekipe sekcije stolnoga tenisa se svake školske godine popunjavala mlađim članovima zbog odlaska učenika 8. razreda. Sadržaj rada se sastojao u uvježbavanju pojedinih elemenata i tehnike igre u cjelini. Treninzi su provedeni stalno u kontinuitetu. Ekipe maloga nogometa započela je s radom tek 70. godina 20. stoljeća, a članovi su se upoznavali s pravilima igre, tehnikom igre i s pojedinim elementima maloga nogometa. Organizirani su redoviti treninzi, povremeno prijateljski susreti s osnovnim školama u gradu Osijeku i turniru upriličenom povodom proslave Dana škole. Šah sekcija je djelovala, ali je ta *grana za naše učenike dosta teška pa zato ekipu treba ustaliti i posvetiti veliku pažnju izučavanju teorije šaha te članove upoznati s pravilima igre*. Učenici uključeni u Foto sekciju bili su upoznati s teorijom, priborom za rad i fotoaparatom te su se provodile vježbe u snimanju i izradi filma (negativ

i pozitiv). Članovi su fotografirali sva važnija zbivanja u školi i prikupljali potrebnu dokumentaciju o djelovanju i radu škole te priređivali foto albume i izložbu za Dan škole. U vitrinama u školskom hodniku su povremeno priređivali izložbe fotografija.²³

ORGANIZACIJA JAVNIH PRIREDABA I MANIFESTACIJA

Budući da je škola nastojala da javno djeluje upoznavani su roditelji, mjesna javnost i ina javnost sa svojim povremenim i stalnim aktivnostima. Prvi značajniji nastup Pjevačkoga zbora izvan škole bio je krajem listopada 1967. na *Smotri pjevačkih zborova specijalnih škola*, koja je održana u Šibeniku. U tom gradu je sljedeće godine održana *Smotra učenika specijalnih osnovnih škola* na kojoj su učenici mogli sudjelovati samo u jednoj sportskoj igri ili atletskoj disciplini. U osječkoj školi je odlučeno sredinom ožujka 1968. godine da na *Smotri* sudjeluje 20 učenika, koje su vodila u dva nastavnika tjelesnoga odgoja. Pripreme za to su tekle od početka školske godine 1967./68.²⁴ Na seminaru u Zagrebu krajem listopada 1968. odlučeno je da se *Republička smotra učenika specijalnih škola* u proljeće održi u Osijeku, pa su početkom studenoga te godine započele pripreme oko priređivanja izložbe radova učenika učinjenih na potonjim satima Radnoga odgoja, uvježbavanje Pjevačkoga zbora i programa unutar *folklor*a i *dramske sekcije*. Budući da je planiran dolazak u grad na Dravi oko 500 sudionika trebalo je od strane osječke škole osigurati novac za smještaj i boravak, a za to nije bilo novca pa se predlagalo da *škole učesnice sudjeluju u tom financiranju*.²⁵

Tijekom svake školske godine u *Specijalnoj osnovnoj školi* u Osijeku nastavnik tjelesnoga odgoja s odabranim učenicima provodio sportska natjecanja u školi i izvan nje te pripremao učenike za sudjelovanje na *Smotri fizičke kulture i kulturnih aktivnosti učenika specijalnih škola*, organizirao logorovanje i priredbe. Veliko značenje u organizaciji priredaba i manifestacija imale su grupe slobodnih aktivnosti.²⁶

Posebice se svake godine cjelodnevno obilježavao Dan škole 25. svibnja. U prijedpodnevnim satima je upriličeno *fiskulturno takmičenje* na sportskom terenu u Parku kulture (današnji Perivoj kralja Tomislava) s jednom od osnovnih škola u disciplinama Mali nogomet za

²³ Isto, fascikl 152, Izvještaj za školsku godinu 1974./75., str. 14.

²⁴ Isto, Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. - 1971., Zapisnik 25. 9. 1967.; Zapisnik 19. 3. 1968.

²⁵ Isto, Zapisnik 5. 11. 1968.

²⁶ Isto, Fascikl 152, Godišnji izvještaj od 1963./64. do 1975./76.; Izvještaj školske godine 1974./75., str. 15; Izvještaj na kraju školske godine 1975./76., str. 12.; Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. - 1971., Zapisnik 25. 9. 1967.

dječake i *graničar* za djevojčice. Poslije podne je bila priredba u Domu kulture na kojoj su nastupali članovi Dramske, Folklorne i Recitatorske sekcije te Pjevački zbor. U programu su bile zastupljene solo recitacije, prikazi i lirske recitacije.²⁷ I ostali državni i drugi praznici su obilježavani priredbama upriličenim za učenike škole. *Budući da je učenicima specijalnih škola preveliko opterećenje da prate nastavu u tim danima nije održavana nastava nego su svi učenici s nastavnicima dolazili na priredbe, koje su se održavale u Domu kulture.*²⁸

Temeljni zadatak i obrazovni cilj slobodnih aktivnosti i u narednim desetljećima djelovanja škole bili su uključivanje učenika u *prigodne proslave koje su povezivale školu sa društvom, njegovanje tradicija NOB-a, povijesti grada i užeg zavičaja učenika*. Posjed raznim izložbama u sklopu te aktivnosti pridonosio je *povezivanje škole sa društvenim sredinama*. Kroz aktivnosti folklorne, literarne, recitatorske i likovne grupe *njegovana je maksimalno razina aktivnosti u školi i smisao za estetske vrijednosti*. Odgojni ciljevi i zadaci temeljili su se na *osamostaljivanju učenika za život, razvijanje ljubavi i zanimanja za pojedina područja umjetnosti, ublažavanje i ispravljanje nedostataka kod učenika, oplemenjivanje i pripremanje za pravilnu orijentaciju privatnog života te pripremu za uspješnu integraciju u život i rad društvene zajednice.*²⁹

Od 80. godina 20. stoljeća u sklopu škole djeluje *Učenička zadruga* sa 6 sekcija: likovna, vezilje, keramičari, svjećari, kreativna i eko sekcija. Radom te *zadruga* učenici *zadruhari* su izražavali svoju svestranu kreativnost. Tijekom toga desetljeća svojim stvaralaštvom, prepoznatljivošću i postignutim rezultatima imali su značajno mjesto u životu i radu škole.³⁰

ZAKLJUČAK

Tjelesna i zdravstvena kultura te slobodne aktivnosti i danas u *Centru za odgoj i obrazovanje Ivan Štark u Osijeku*, kao i u proteklim desetljećima djelovanja ove škole, imaju golemu ulogu u odgoju i obrazovanju učenika. Posebice učenici svojim nastupima u sportskim natjecanjima, javnim nastupima i drugim aktivnostima obogaćuju kulturna zbivanja u Centru, ali i šire pa tako na poseban i svojstven način iskazuju svoju kreativnost i osjećaje te uvelike pomiču granicu sposobnosti i mogućnosti osoba s invaliditetom.

LITERATURA

- Lemal, E., Madunić, M. i Đuranić, Z. (ur.) (2013.). *Centar za odgoj i obrazovanje »Ivan Štark« Osijek 1963. – 2013.* Osijek: Centar za odgoj i obrazovanje Ivan Štark.
- Merkel, P. (1964.): Slobodne aktivnost u školama. *Život i škola*, Časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja, br. 5-6, Osijek, str. 246 – 249.
- Milošević, S., (1961.): Slobodna aktivnost učenika. *Život i škola*, Časopis za pedagoška i kulturno-prosvjetna pitanja, br. 3-4, Osijek, str. 135 – 139.
- PC »Ivan Štark« – Pismohrana Centra »Ivan Štark«.

²⁷ Isto, Knjiga 42, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća 1963. do 1971.; 8. Zapisnik 9. 4. 1965.; Zapisnik 12. 2. 1970.

²⁸ Isto, Knjiga 43, Zapisnici sjednica Upravnog odbora od 1964. do 1971., Zapisnik 23. 12. 1967.

²⁹ Isto, Fascikl 127, Godišnji plan i program 1975./76. do 1982./83.

³⁰ *Centar za Odgoj i obrazovanje 'Ivan Štark' Osijek 1963. – 2013.*, Osijek 2013., str. 52, 56.

PHYSICAL AND CREATIVE ACTIVITIES AS FOUNDATIONS FOR THE INTEGRATION OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES (EXAMPLE: SPECIAL SCHOOL »ZLATAN SREMEC« IN OSIJEK)

Summary

In developing their topic, the authors analyze the educational plan and curriculum for children with various disabilities who attended the Special School »Zlatan Sremec« in Osijek during the period from 1963 to 1991. Drawing on preserved archival materials housed in the records of the Ivan Štark Centre for Education and Care in Osijek, they trace this population through programs of physical and creative activities, viewed as a basis for enriching students' social life and leisure time at school.

Through participation in small groups of creative activities (such as the vocal and instrumental cultural and arts society, the Book Friends Club, drama and recitation groups, tapestry workshops, photography club, etc.) and physical activities (football, handball, table tennis, shooting, and traditional team games), the authors emphasize the importance of these activities—particularly through presentations and public performances—for the successful inclusion of children with various developmental difficulties into active life and work within the wider community. All of this is grounded in the implementation of the school's educational plan and curriculum.

In the conclusion, the authors examine the extent to which physical activities helped children with developmental disabilities realize their developmental potential and mitigate deficits caused by their disabilities, while creative activities contributed to developing skills for applying knowledge in everyday life.

Keywords: physical and creative activities, education of children with developmental disabilities, Special School Zlatan Sremec, Osijek, inclusion